UWM Olsztyn Acta Neophilologica, XVIII (2), 2016
ISSN 1509-1619

JĘZYKOZNAWSTWO I GLOTTODYDAKTYKA

Maria Biolik
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

FORMY WSCHODNIOSŁOWIAŃSKIE IMION MĘSKICH UŻYWANE W DOBRACH OFIAROWANYCH ZAKONOWI KAMEDUŁÓW WIGIERSKICH W 1668 ROKU

Key words: onomastics, proper name, anthroponyms, first name, East Slavic names

Król Polski Jan Kazimierz w roku 1667 ofiarował zakonowi kamedułów wyspę Wigry położoną na Jeziorze Wigierskim wraz z królewskim dworem myśliwskim oraz rozległe tereny puszczańskie. Ziemie objęte darowizną jeszcze w okresie późnego średniowiecza stanowiły część terytorium plemiennego Jaćwingów, później oddzielały Zakon Krzyżacki od Litwy, a po roku 1422 (pokój nad jeziorem Melno) zostały włączone w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego [Jemielity, 1-2]. Przywilej sporządzono w roku 1668. Dokument nosi nazwę: *Inwentarz Podania Dobr IKmi Lesnictw oEcconomiey Grodzienskiey Ichm Xięzy Kameldulom Na Wigrach Fundowanym*. Jest to tekst rękopiśmienny, który liczy 32 strony i zawiera dokładny opis leśnictw „zich kwaterami w Powiecie Grodzienskim lezących”[1]. Tekst został spisany po polsku w kancelarii królewskiej. Pismo jest czytelne. Tylko w nielicznych zapisach ustalenie prawidłowej formy imienia wymagało dokładniejszej analizy grafii pisarza[2].

Dobra ofiarowane zakonowi kamedułów były bardzo rozległe, obejmowały Leśnictwo Perstuńskie i Leśnictwo Przełomskie. Były to tereny puszczańskie oraz już wcześniej skolonizowane ziemie dawnego powiatu grodzieńskiego z osadnictwem wielonarodowym: białoruskim, litewskim i polskim, obejmujące wsie leżące dziś na północny wschód od Lipska na terenie Białorusi oraz

[1] Dokument został zamieszczony w pracy K.O. Falka [Falk 1941]. Dokument analizowany w artykule nosi nr IV. Numer ten podano przy każdym wypisanym imieniu, dodatkowo zamieszczono po dwukropku stronę dokumentu.

[2] Cechy grafii omówiono w artykule: Biolik 2009b, 65-81.

przy dawnej granicy pruskiej w pobliżu Raczek i Bakałarzewa. W Leśnictwie Persztuńskim zakon otrzymał dwór Wołkusz i wsie[3]: Skieblowo, Rakowice, Żabickie, Rudawka, Kuryanki Wielkie, Bohatere, Markowice, Puskarze, Żymdoła, Zawadzyce oraz wsie „za Puszczą ku Granicy Pruskiey leżące" jak: Żuszno, Żkazdub, Kamionka, Malinówka, Choćki, Rudniki, Kuryanki. W Leśnictwie Przełomskim dobra ofiarowane kamedułom zostały podzielone na dwie kwatery. Pierwszą kwaterę obejmowały osady leżące na wschód od jeziora Wigry: Białowierśnie, Daniłowce, Szumowo, Łopuchowo, Zielwa, Olszanka, Michnowce, Romanowce, Boxe, Giby alias Heret, Wolka y Rynkowce, Swiadek i Wasilowice. Druga kwatera Leśnictwa Przełomskiego „nazwana Podprzerolska" obejmowała dwie wsie: „Wtey pierwsza Wies Blinda, Druga Wies Smieciachowska" (IV: 29).

Zakonnicy rozwijali gospodarkę, w puszczy budowali rudnie i smolarnie, zakładali wsie i folwarki, ale także nakładali nowe obowiązki na chłopów pańszczyźnianych i ludzi wolnych. Powodowało to liczne protesty mieszkańców, którzy słali skargi i petycje do króla. W odpowiedzi król wysyłał do leśnictw komisarzy, którzy wizytowali dobra użytkowane przez kamedułów i sporządzali szczegółowe raporty. Określali w nich granice, wymieniali dwory, wsie, ostępy leśne, rudy, jeziora i łąki. W poszczególnych wsiach podawali wielkość uprawianej przez chłopów ziemi oraz dane identyfikacyjne mężczyzn, wdów i osieroconych córek „osiadłych" na klasztornych włókach oraz określali ich powinności na rzecz klasztoru wigierskiego. Do identyfikacji chłopów uprawiających wraz z rodzinami klasztorne włóki używano imion oraz określeń dodatkowych mających formę współczesnych nazwisk.

Celem mojego artykułu jest ukazanie wpływów językowych wschodniosłowiańskich w imiennictwie chłopów osiadłych w dobrach kamedułów wigierskich w 1668 roku. Materiał ograniczono do dokumentu z 1668 roku, aby ukazać osadnictwo wschodniosłowiańskie na tym terenie, przed podjętą przez zakon kamedułów kolonizacją Puszczy Przełomskiej i Perstuńskiej. Imiennictwo utrwalone w dokumentach późniejszych przedstawiono w oddzielnych publikacjach [Biolik 2008, 2009].

Termin *imię* jest używany w znaczeniu przyjętym w onomastyce jako indywidualna nazwa własna, nadana dziecku z woli rodziców podczas obrzędu chrztu [Malec 2001, 8]. Imiona były w onomastyce polskiej przedmiotem wielu opracowań badawczych [Malec 2001, 121-132], wydaje się jednak, że w dotychczasowej literaturze onomastycznej zagadnienie historycznych nazw osobowych dawnego województwa suwalskiego (obecnych powiatów Sejny i Suwałki) było pomijane [Dacewicz 1996].

[3] Zapisy nazw wsi są zgodne z grafią stosowaną w dokumencie.

1. Stosowane w dokumencie sposoby identyfikacji osób

Stosowane w dokumentach sposoby identyfikacji wskazują, że zapisów dokonywano w terenie na podstawie ustnych informacji osób, które stawiły się przed komisją i udzielały informacji pisarzowi. Najczęściej na pierwszym miejscu zapisywano imię, po nim określenia dodatkowe mające postać protonazwiska, np. *Abraham Snopko*, *Chwidor Łucznik*, *Cimoch Chomczyk*, *Sawka Ochremowicz*, *Szymon Wołk*, *Bałtruk Zdaniuczyk*. Rzadko na pierwszym miejscu zapisywano nazwisko, a po nim dopiero imię, np. *Walko Iwan*, *Bednarz Jan*, *Moros Andrzey*, *Dziczyk Daniło*. W niektórych zapisach podawano dodatkowe dane identyfikacyjne wskazujące na wykonywany zawód, np. *Piotr Kisiel ogrodnik*, *Jozef Milewski na Czynszu ogrodnik*, *Bołtruk Kibisz osocznik*, *Michał Milewski strzelec*, *Czepuch krawiec*. Zdarzało się, choć rzadko, że zapisano dodatkowe informacje o osadnikach, np.: *Andrzey Michel pogorzał*, *Jan Zuk ubogi*, *Zasciankę Moguc trzyma teraz*, *P. Kirszewicz trzyma Włok 4*, *Korobielowa Wdowa mięszka*, *panowie dożywotnicy Stefan Prusinowski*, *Zak dziesiętnik*. Przy niektórych zapisach w dokumencie podawano same protonazwiska, a imiona pomijano, np. *Sosna*, *Trepuch*, *Mikul*, *Krol*, *Konopka*, *Worbieło*, *Kozłowski*, *Chilimowik*, *Stanielko*, *Supronik Siemienczyk*, *Żurawka* lub podawano same imiona, pomijając inne określenia, np. *Jurek* we wsi Żabickie, *Bołtruk* we wsi Giby. W dokumencie wymieniano miejscowości, podawano dane identyfikacyjne osób i liczbę użytkowanych włók. Do identyfikacji uprawianej ziemi pisarze dokumentu wykorzystywali także zbiorowe określenia rodzin: *Dzierzeczkowie, Kormielczykowie*, *Mioduszkowie*, *Miszczaniukowie* oraz określenia wskazujące na położenie ziemi: *Dzikieło za Szczepanem*, *Krainia pusta* i nazwy o charakterze deskrypcyjnym: *Rusin z Czykowizny*, *Ławnik wolna włoka* [Biolik 2009, 71-79].

W dobrach ofiarowanych kamedułom żyła ludności litewska, polska i ruska. Na potrzeby osadników ruskich w Lipsku, miasteczku założonym w 1580 roku przez Stefana I Batorego, wybudowano cerkiew prawosławną. Na jej uposażenie przeznaczono dwie włóki wolne, leżące w dobrach kemedułów we wsi Szkieblowo. Włóki cerkiewne we wsi „Skeblewo" były wymieniane w rewizjach Leśnictwa Persztuńskiego w latach 1679 i 1668 oraz w „Inwentarzu Podania Dobr (...) Kameldulom Na Wygrach" w roku 1745.

W dokumencie z 1668 roku do identyfikacji mężczyzn użyto łącznie 391 różnych form imiennych. Część z nich powtarzała się wielokrotnie, ale niektóre miały tylko jednego nosiciela. Najczęściej nadawanym imieniem wschodniosłowiańskim było imię *Iwan*, które nosiło 22 mężczyzn, podczas gdy 32 mężczyzn nosiło imię zapisane przez komisarzy jako *Jan*.

Sposób poświadczenia imion w dokumencie z 1668 roku nie był jednolity. Niektóre imiona zostały poświadczone tylko w formach podstawowych, inne w formach podstawowych oraz w formach słowotwórczo pochodnych,

derywowanych od form podstawowych imienia (tematów pełnych) lub imion skróconych [Malec 2001, 59), a niektóre zostały zapisane tylko jako derywaty od niepoświadczonych w dokumentach podstaw imiennych.

2. Imiona wschodniosłowiańskie używane w formach podstawowych

W dokumencie poświadczono 19 imion wschodniosłowiańskich używanych na tym terenie w formach podstawowych. Są to takie imiona jak:

Anton (IV: 26), cerk. *Antonij*, pol. *Antoni*. Imię było podstawą nazwisk: *Anton, Antonik, Antonowicz* (NOB I 18).

Charasiem, Charasim (IV: 15), wsł. *Harasim* (: cerk. *Gierasim*) (MM 224). Od tego umienia pochodzą nazwiska: *Harasim, Harasym, Harasimicz, Harasimicki, Harasimiuk, Harasimow, Harasimowicz* i inne (NOB I 108-109).

Choma (IV: 6), cerk. *Foma* (BA I 169). Imię znajduje potwierdzenie w nazwiskach *Chomacz, Chomacewicz* (NOB I 53). Jego odpowiednikiem jest pol. *Tomasz* (MM 332).

Cimon (IV: 9), cerk. *Timon*. Imię jest poświadczone w nazwach osobowych *Tymoniewicz, Timon* (IPB 140). Imię *Cimon* może być również formą skróconą imienia cerk. *Timofiej*, rozszerzoną sufiksem *-on*, por. nazwiska *Cimcia, Cimoch, Cimosz* (SNP II, 189-190).

Danieło (IV: 6), *Daniło*, cerk. *Daniił*, łac. *Daniel* (MM 206). Imię znajduje potwierdzenie w nazwach osobowych: *Danilik, Daniluk, Daniło, Daniłow, Daniłowicz* (NOB I 71).

Denis (IV: 3), *Danis* (IV: 29) cerk. *Dionisij*, wsł. *Dienis*, łac. *Dionysius*, pol. *Dionizy*. Imię było używane na pograniczu polsko-białoruskim w formach: *Denis, Denisko, Desko, Desz, Dienis, Dionis, Dionisij* i innych (IPB 80).

Dziamian (IV: 6), *Dziemion* (IV: 7), por. *Demian*, cerk. *Diemiam*, łac. *Damianus*, pol. *Damian* (MM 205-206). Imię na pograniczu polsko-białoruskim było używane w formach: *Damjan*, *Demian*, *Demianko*, *Diemian*, *Domian*, *Dziemian* (IPB 79).

Dziemit (IV: 6), wsł. *Diemid*, *Dimid*, cerk. *Diomid* (BA I 62), por. nazwiska *Dziemidowicz*, *Dimidowicz* używane na Białostocczyźnie w XV-XVII w. (NOB I 86). Odpowiednikiem imienia cerk. *Diomid* jest imię łac. *Diomedes*. Na pograniczu polsko-białoruskim używano różnych form pochodnych urabianych od tego imiena, jak: *Demid*, *Diemid*, *Domid*, *Dymid*, *Dziemid* oraz *Decz*, *Deczko*, *Diec* (IPB 80).

Fiedor (IV: 6), *Fiedor* (IV: 5), *Chwidor* (IV: 27), *Chwiedor* (IV: 26), cerk. *Fieodor* (BA I 165), łac. *Theodorus*, dziś pol. *Teodor* (MM 330). Imię na pograniczu polsko-białoruskim było używane w wielu różnych formach, por.: *Chodor*, *Chweder*, *Chwedor*, *Chwiec*, *Chwieć*, *Chwieder*, *Feder*, *Fedor*, *Fieodor*

itd. (IPB 136) zostało też poświadczone w historycznych nazwach osobowych Białostocczyzny: *Chwieczko*, *Chwiedaczuk*, *Chwiedcew*, *Chwiedczuk*, *Chwiedczyk*, *Chwiedor*, *Chwiedorczyk* itd. (NOB I, 57-58).

Fielimon (IV: 15), cerk. *Filimon*, łac. *Philemon.* Imię było notowane na pograniczu polsko-białoruskim w formach wsł. *Chalimon*, *Chelimon*, *Chilimon*, *Chilimont*, *Filimon*, *Fylimon*, *Halimon*, *Talimon*, *Telemon* (IPB 89). Imię poświadczają nazwiska *Chilimon*, *Chilimonik* oraz *Chilkowicz* od imienia wsł. *Chilko*, a to z suf. *-ko* od *Chil*[*imon*], cerk. *Filimon* (NOB I, 50).

Giermon (IV: 7), cerk. *Gierman*, łac. *Germanus* (MM 224). Imię było notowane na pograniczu polsko-białoruskim w formach: *Harman*, *Herman*, *Hierman* (IPB 92), por. nazwę osobową *Hermanowski* i miejscową *Hermany* (NOB I 110).

Iwan (IV: 10), cerk. *Ioann*, polskie *Jan* (MM 243). Było to imię męskie najbardziej popularne w XVII w. wśród białoruskich poddanych kamedułów wigierskich. Na pograniczu polsko-białoruskim używano tego imienia w formach wschodniosłowiańskich: *Iwan*, *Iwachno*, *Iwaniec*, *Iwanko*, *Iwasko*, *Iwoch*, *Iwas* oraz *Wańko*, *Waniuta*, *Iwaś* itd. (IPB 98-99). Imię wsł. *Iwan* było podstawą wielu nazwisk: *Iwancew*, *Iwanczuk*, *Iwanczyc*, *Iwanik*, *Iwanek*, *Iwanko*, *Iwankowic*, *Iwankowski* itd. (NOB I, 122).

Ławryn (IV: 27), wsł. *Ławryn*, cerk. *Ławrentij*, łać. *Laurentius.* Imię zostało przejęte w średniowieczu do polszczyzny w formie *Wawrzyniec* (MM 339), było używane na pograniczu polsko-białoruskim w formach wsł. *Lawrenty*, *Ławrenty*, *Ławrentij*, *Ławryn*, *Ławrenty*, *Ławruszko* i innych (IPB 109), stało się podstawą nazw osobowych: *Ławryn*, *Ławryncewicz*, *Ławrynowski*, *Ławrynow* itd. (NOB I, 212).

Makar, *Makary* (IV: 4), cerk. *Makarij*. Na pograniczu polsko-białoruskim używano tego imienia w formach: *Makary*, *Makar*, *Makarko* (IPB 112), było ono podstawą nazwisk *Makarczuk*, *Makarewicz*, *Makarowicz*, *Makaros* i innych (NOB I, 222–223).

Ostap (IV: 5), cerk. *Jewstafij*, wsł. *Ostapiej.* Na pograniczu polsko-białoruskim imię to było używane w formach *Jewstafij*, *Ostafiej*, *Ostap*, *Ostapiej*, *Ostapko*, *Ostasz*, *Ostaszko* itd. (IPB 87). Poświadczają je także nazwy osobowe *Ostafiej*, *Ostafiejewicz*, *Ostafiejow*, Ostafiejczyk, *Ostapik*, *Ostapko*, *Ostapków*, *Ostapkowicz* itd. (NOB I, 278).

Prokop (IV: 7), cerk. *Prokopij*, stczes. *Prokop*, strus. *Prokofej*, *Prokopij* (MM 313). Imię było zapisywane na pograniczy polsko-białoruskim w formach *Prokofij, Prokopiej, Prokop, Prokopij* i innych (IPB 125). Imię *Prokop* było na Białostocczyźnie podstawą nazw osobowych *Prokopiew*, *Prokopik*, *Prokopowicz* (NOB II, 50).

Sidor (IV: 7), *Siedor* (IV: 5), cerk. *Isidor*. Na pograniczu polsko-białoruskim imię to zapisywano w formach *Sidert*, *Sidor*, *Sidur*, *Sydor*, *Sitko* (IPB 97). Zostało ono poświadczenie w nazwach osobowych: *Sidor*, *Sidur*, *Sidorcew*, *Sidorow*, *Sidorowicz*, *Sidoryk* (NOB II, 89-90).

Siemion (IV: 28), *Siemion*, cerk. *Simieon*, wsł. *Siemion*, łac. *Simeon* (BA III, 113). Imię *Siemion* zostało poświadczone w formach: S*emen*, *Semenko*, *Semien*, *Siemin*, *Semko*, *Semion*, *Siemaszko*, *Sieniec*, *Sienik*, *Sieniko*, *Sienko*, *Sień*, *Sieńko* itd. (IPB 133) oraz historycznych nazwach osobowych: *Siemionow*, *Siemiecew*, *Siemienczyk*, *Siemionkowicz*, *Siemionowicz* (NOB II, 92-93).

Wasil (IV: 28), *Wasiel* (IV: 26), cerk. *Wasilij*, łac. *Basilius*. Imię było zapisane na pograniczu polsko-białoruskim jako: *Bazil*, *Bazilij* oraz *Wasia*, *Wasiuk*, *Wasiel*, *Wasil*, *Wasili*, *Wasilij*, *Wasko*, *Wasyli* (IPB 75). Imię wsł. *Wasyl* było podstawą historycznych nazw osobowych: *Wasilewicz*, *Wasilowicz*, *Wasilewski*, *Wasilik*, *Wasilkow* / *Wasilków* używanych na Białostocczyźnie (NOB II, 162).

W Cerkwi prawosławnej, podobnie jak w Kościele rzymskokatolickim, używano imion chrześcijańskich. Część z nich była w drugiej połowie XVII wieku popularna na tym terenie zarówno w kościele, jak i w cerkwi. Były to takie imiona jak: *Tomasz – Choma*, *Daniel − Daniło* / *Danieło*, *Gabriel − Hawryło*, *Grzegorz – Hrehor*, *Jan − Iwan*, *Makary – Makar*, *Mikołaj – Nikołaj*.

Niektóre imiona wschodniosłowiańskie zostały poświadczone w dokumencie z 1668 roku w różnych formach obocznych fonetycznie, np. *Fiodor* // *Fiedor* (3), *Chwiedor* (1) // *Chwidor* (2), *Daniło* (3) // *Danieło* (3), *Dziemian* (2) // *Dziemion* (2), *Hrehor* (2) // *Hryhor* (1), *Sidor* (1) // *Siedor* (1), *Siemion* (4) // *Semion* (1).

Warianty fonetyczne imion wschodniosłowiańskich mogły być wynikiem adaptacji do gwarowej wymowy polskiej, np. wynikiem obniżenia artykulacji samogłoski *i* przed spółgłoską płynną *l, ł*. To mogło powodować, że imię *Wasyl* zapisywano jako: *Wasil* (5) // *Wasiel* (2), a imię *Daniło* jako *Danieło*. Wahania w wymowie samogłosek *i* / *e* występowały także przed spółgłoską zębową, dlatego imiona zapisywano jako: *Sidor* // *Siedor*, *Chwidor* // *Chwiedor*. Rozszerzenie artykulacji samogłoski *i* > *e* przed półotwartymi mogło być na te tereny przeniesione przez osadników z Mazowsza [Dejna 1973, 155-156].

W zapisach imion można zauważyć także zwężoną wymowę samogłoski *a* przed spółgłoską nosową, np. *Dziemian* // *Dziemion*, *German* // *Germon* i półotwartą: *Bałtruk* // *Bołtruk* [Tichoniuk 1988, 14], jak też wahania w zakresie samogłosek *o*, *u* przed spółgłoską *r*: *Jorko* // *Jurko* // *Jurys* (: Jerzy) oraz różnice w zapisie spółgłosek półotwartych: *l – ł*, por. *Bołtruk* // *Boltruk* i *Bałtruk* // *Baltruk* // *Botruk*. Imię *Bołtruk* zapisane jako: *Boltruk* i *Bałtruk* // *Baltruk* jest formą pochodną imienia Bartłomiej, używaną w języku białoruskim (IPB 74). W imieniu *Botruk* widoczne jest uproszczenie grupy spółgłoskowej: *-łtr-* // *-ltr-* > *-tr-*, por. *Bołtruk*, *Boltruk* > *Botruk*.

3. Imiona poświadczone w formach pochodnych słowotwórczo

Wschodniosłowiańskie imiona męskie były przez mieszkańców wsi używane także w formach słowotwórczo pochodnych. Formy skrócone i zdrobniałe imion były w tym okresie widocznie dopuszczalne w języku kancelaryjnym do identyfikacji osób, bo w takich formach zostały zapisane w dokumencie. Do hipokoryzacji imion wykorzystywano różne sufiksy. Można wśród nich wymienić następujące:

-el: *Chomi-el* (IV: 24) od *Choma*, cerk. *Foma.*

-ka: *Chrys-ka* (IV: 27), por. wsł. *Chrys* od cerk. *Christofor*), *Saw-ka* (IV: 4*)* od wsł. *Sawa*, cerk. *Sawwa* (IPB 127).

-och: utworzono nim formę imienia: *Cim-och*, którą w dokumencie zapisywano konsekwentnie jako: *Cimoch* (IV: 27), *Cimoch* (IV: 28), *Cimoch* (IV: 4), *Cimoch* (IV: 7). Jest to derywat od wsł. *Cimofiej*, cerk. *Timofiej*. Na pograniczu polsko-białoruskim występuje w formie podstawowej imię *Cimochwiej* / *Timochwiej* obok cerk. *Timofiej* (IPB 48), jako odpowiednik polskiego imienia *Tymoteusz,* łać. *Timotheus*. Wschodniosłowiańska forma cerk. *Timofiej* / *Cimofiej* może być wynikiem asymilacji imienia *Cimochwiej* / *Timochwiej*, wtedy formę *Cimoch* można uznać za skrócenie (derywacja redukcyjna) imienia: *Cimoch[wiej].*

-on: *Cim-on* (IV: 9), por. wsł. brus. *Cimofiej, Timofiej*, zob. wyżej imię *Cimoch*.

-uch: *Owsiuch* (IV: 7), por. wsch. *Owsenij* oraz *Owsień*, *Owsian* (IPB 88).

-ul: *Mikul* (IV: 27), por. imię *Mik* od *Mikołaj*, cerk. *Nikołaj* (IPB 117).

-us: *Char-us* (IV: 10), por. wsł. *Chara* od *Charłanty(j)* oraz *Math-us, Mat-us* (IV:9) od *Mat*, por. wsł. *Matej*, cerk. *Matfiej* lub *Matfij*, pol. *Mateusz*, notowane na pograniczu polsko-białoruskim jako *Matochwiej*, *Matos*, *Matosz*, *Matus*, *Matych* itd. (IPB 115).

-'uta: *Mani-uta* (IV: 10), od wsł. *Man*, a to od cerk. *Immanuił*, *Manuił*, łac. *Emmanuel*. Imię *Man* poświadcza B. Tichoniuk w nazwach: *Mancowicz*, *Mancewicz*, *Maniewicz*, *Mankiewicz*, *Manczak* (IPB 84).

-ys: *Jur-ys* (Jurys (IV: 22) od *Jura*, a to od *Jerzy*, *Mat-ys* (IV: 18) od wsł. *Matej*, pol. *Maciej*, por. wyżej *Math-us*, *Mat-us*.

Przedstawione wyżej sufiksy wykorzystane do derywacji form imiennych w dobrach kamedułów wigierskich nie należały do produktywnych. Znajdowały one poświadczenie zaledwie w jednej lub kilku formach imienniczych. Do sufiksów produktywnych w imiennictwie drugiej połowy XVII wieku na tym terenie należały tylko dwa sufiksy: *-uk* i *-ko*.

Sufiksem *-uk* utworzono takie formy imiennicze, jak: *Andr-uk* (: wsł. Andrej), *Bołtr-uk* / *Boltr-uk* / *Bałtr-uk*[4] (: Bartłomiej), *Saw-uk* (: Sawa). Tworzono nim także derywaty od imion używanych w kościele katolickim: *Jasi-uk* (: Jaś od Jan), *Stani-uk* (: Stań od Stanisław), *Wojt-uk* (: Wojciech), *Szym-uk* (: Szymon).

Sufiks *-uk* jest obecnie w gwarach polskich na Suwalszczyźnie dość popularnym przyrostkiem deminutywnym, por.: *koźluk*, *p'iskluk*, *bl'iźniuk*, *indyčuk*, *srocuk*, *špačuk* często wykorzystywanym w tworzeniu derywatów rzeczownikowych [Gołąbek 1976, 48].

W imionach chrześcijańskich doby staropolskiej sufiks *-uk* był rzadko używany. Utworzono nim zaledwie kilka imion, por. *Fanuk* (może: *Stefan*) wsł. *Kostuk*, *Maluk*, *Niestuk*, *Waniuk* oraz jedno z sufiksem *-uka*: *Pietruka* (MM 130). Rzadko pojawiał się także w derywatach imiennych ziemi lwowskiej w XV wieku, por. *Costuk*, *Feduk* [Szulowska 1992, 23]. Nie notuje go B. Lindert, analizując „deminutywa czy hipokorystyka" od imion używanych w XV wieku na terenie ziemi hrubieszowskiej [Lindert 1976, 83-90]. Brak tego sufiksu także w derywatach imiennych dawnych kresów południowo-wschodnich [Wolnicz-Pawłowska, Szulowska 1998, 95-98].

Bazyli Tichoniuk przypuszcza, że produktywność sufiksu *-uk* jest na pograniczu polsko-białoruskim związana z wpływami języka litewskiego. W XVI wieku sufiks ten „był bardziej produktywny na terenach północnej Białorusi, aniżeli południowej, co wskazywałoby na pokrewieństwo z litewskim hipokorystycznym sufiksem *-ukis*, a tym samym na pochodzenie bałto-słowiańskie, a nie ukraińskie tego formantu" [Tichoniuk 1988, 45]. Przyrostek ten nie występował w językach słowiańskich przed XV wiekiem, bowiem na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim używany był dopiero od XVI wieku [Bednarczuk 1992, 64]. Pierwotnie tworzył formy hipokorystyczne imion, a dopiero nieco później służył do urabiania odojcowskich formacji patronimicznych lub odapelatywnych [Kojder 2015, 194], por. formy odimienne w dobrach wigierskich: *Mikołaÿ Stanczuk* (IV: 4), *Wasiel Chryscieniuk* (IV: 7), *Jan Michaluk* (1745, VII: 6), *Marcin Michaluk* (1745, VII: 6), *Hryhor Hanczaruk* (1745, VII: 25).

Rolę sufiksu *-uk* w kulturze nazewniczej Podlasia opisała szczegółowo Leonarda Dacewicz [2006, 157-162], o antroponimach derywowanych formantem: *-uk*, *-(cz)uk* w XVI i XVII wieku na terenie ziemi bielskiej pisał także Piotr Złotkowski [2015, 315–327].

Materiały zgromadzone przez B. Tichoniuka potwierdzają występowanie sufiksu *-uk* w derywatach imiennych na terenie południowej Białostocczyzny

[4] Znacznie więcej form skróconych od imienia *Bartłomiej*, brus. *Балтромеи, Болтромеи* podaje Biryła, por. *Бутрим*, *Бутрым*, *Бортко*, *Бартош*, *Бертош*, *Болтрок*, *Бортко*, *Бертош*, *Балтрока*, *Балтрук*, *Балтруша, Бутрым* Biryła I 38. Na terenie południowej Bałostocczyzny imię *Bartłomiej* zapisano jako *Bartko, Bartosz, Bartus, Bołtromiej*. Forma skrócona *Bołt-* (: *Bołtromiej*) stała się podstawą nazwy osobowej *Bołtowicz*, por. Tichoniuk 1988, s. 14. Imię *Bołtr* poświadczone jest też na Białostocczyźnie w XV-XVII w., por. nazwy osobowe: *Bołtr*, *Bołtrow*, *Bołtruk* (NOB I, 37).

i w imiennictwie pogranicza polsko-białoruskiego, ale jednoznacznie wskazują, że między XVI a XIX wiekiem na tym terenie najbardziej produktywnym sufiksem hipokorystycznym był sufiks *-ko*.

Sufiks *-ko* występował także w imiennictwie męskim drugiej połowy XVII wieku w dobrach kamedułów i tworzył takie derywaty, jak: *Hrys-ko* (IV: 7) od *Hrys* // *Hryś*, a to od *Hryhor; Iwasz-ko* (IV: 10) od *Iwasz* a to od wsł. *Iwan*; *Ic-ko* (IV: 7) od wsł. *Izak*, cerk. *Issak*; *Jor-ko* (IV: 6) od wsł. *Jor*, a to od *Jerzy*; *Matys-ko* (IV: 29) od wsł. *Matys*, por. wsł. Matej; *Iwasz-ko* (IV: 10) od wsł. *Iwasz*, a to por. *Iwan*; *Wasko* (IV: 10) od wsł. *Wasyl* lub *Waś-ko*, por. *Wasia* od *Wasyl*.

Do grupy tej należy zapewne także imię *Stas-ko* od *Ostasz, Ostas*, por. wsł. *Ostafiej*, cerk. *Jewstafij* (IPB 87). Sufiks *-ko* wykorzystywano także w hipokoryzacji chrześcijańskich imion polskich, tworząc takie formy jak: *Jaś-ko*, por. *Jaś* od *Jan*; *Jan-ko*, por. imię *Jan*; *Jur-ko* od imienia *Jura*, a to od *Jerzy*.

Być może utworzono w ten sam sposób imię *Krys-ko* od *Krys* // *Kryś* jako spieszczenie od *Krzysztof*, ale forma *Krysko* mogła powstać także od cerk. *Chrisanf*, wsł. *Chrysko* / *Krysko*, por. też *Chrys – Krys* (IPB 78).

Nominacja imiennicza za pomocą sufiksu *-ko* była charakterystyczna dla terenów wschodniosłowiańskich. Męskie formy imienne na *-ko* występowały na całym pograniczu wschodnim oraz w dialektach polskich sąsiadujących z dialektami ruskimi [Tichoniuk 1988, 43-44, 2000, 29; Rembiszewska 2015, 269]. Sufiks *-ko* pojawił się jednak w antroponimii pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego dopiero w XVI wieku pod wpływem nazw osobowych zapożyczonych z języka ukraińskiego i białoruskiego. Najpierw zaczęto nim tworzyć formacje hipokorystyczne, a potem patronimika [Berlińska 1995, 275].

W drugiej połowie XVII wieku obok derywacji sufiksalnej do tworzenia form słowotwórczo pochodnych od imion męskich, wykorzystywano na tym terenie derywację ujemną, tworząc hipokorystyka za pomocą redukcji części podstawy. Skutkiem redukcji części finalnej imienia podstawowego były imiona: *Afan* od wsł. *Ofanasyj*, z przejściem nagłosowego *O-* w *A-*, *Grek* (IV: 26) od *Gregori* z ubezdźwięcznieniem *g* w wygłosie i *Żmit* od wsł. *Żmitra* a to od *Dimitr*[5]. Redukcję części środkowej imienia podstawowego poświadcza forma *Hrasim* od wsł. *H(a)rasim*.

[5] Imię *Żmit*, zapisane: *Żmit Krawcenia* 1668 (IV: 10), utworzono od wsł. *Zmitra* od *Dimitr*, por. *Dmitr*, *Demitr*, *Zmitra*, *Zmitrok*, *Zmityk*, *Gmitro*, *Gmitruk* (BA 61-62). Imię zostało przejęte z nagłosową głoską *ż* za *z*, może forma *Zmit* była odczuwana jako mazurząca, por. nazwisko *Żmich*, *Żmichowski*, *Zmich*, por. Rymut 2001, 762.

Podsumowanie

W drugiej połowie XVII wieku na terenie dóbr kamedułów wigierskich niektórzy mężczyźni nosili imiona ukształtowane na gruncie dialektów wschodniosłowiańskich. Imiona te wskazują na historyczne zróżnicowanie etniczne ludności na tym terenie oraz dokumentują zgodne współżycie mieszkańców wyznania prawosławnego i katolickiego, przejawiające się między innymi w używaniu nacechowanych dodatnio form hipokorystycznych imion. Zapisane w dokumencie imiona, w formach podstawowych i modyfikowanych słowotwórczo wraz z protonazwiskami i innymi określeniami o charakterze deskrypcyjnym, służyły identyfikacji mężczyzn, którzy wraz z rodzinami uprawiali ziemię ofiarowaną zakonowi.

W badanym dokumencie większość imion utrwalono w formach podstawowych, ale obok nich zapisywano formy skrócone i derywowane słowotwórczo. Najwięcej derywatów imiennych utworzono za pomocą sufiksów: *-uk* i *-ko*. Sufiksem *-uk* utworzono imiona takie jak *Andruk, Bołtr-uk* / *Boltr-uk* / *Bałtr-uk*. Sufiksem *-ko* tworzono wschodniosłowiańskie formy derywowane, jak: *Hrysko*, *Iwaszko*, *Waśko*, oraz polskie typu: *Jaśko*, *Jurko*.

W dokumencie z 1668 roku najbardziej popularnym męskim imieniem wschodniosłowiańskim było imię *Iwan*, ale dość często pojawiały się imiona derywowane *Bałtruk*, *Bołtruk* oraz imię wsł. *Wasyl* używane w formach *Wasiel*, *Wasil*, *Wasko*. Poświadczenie znalazły w tym dokumencie także inne imiona wschodniosłowiańskie o dość wysokiej frekwencji, jak: *Daniło*, *Danieło*, *Fiedor*, *Chwidor*, *Chwiedor*, *Denis*, *Danis* czy *Siemion*.

Męskie imiona osobowe używane w 1668 roku w dobrach kamedułów „należą do wspólnego w kulturze chrześcijańskiej dziedzictwa imienniczego, z genezy wielojęzycznego i kulturowo wielowarstwowego" [Malec 1994, 17]. Są wśród nich imiona obce zapożyczone z łaciny za pośrednictwem języków germańskich, romańskich i języka czeskiego oraz imiona przejęte z greki poprzez język staro-cerkiewno-słowiański i podlegające wpływom języków wschodniosłowiańskich. W polskiej literaturze dotyczącej imiennictwa wpływy wschodniosłowiańskie były ograniczone do dawnych kresów wschodnich, ziemi halickiej i lwowskiej [Szulowska 1992, 82-83] oraz terenów pogranicznych polsko-białoruskich [Tichoniuk 2000, 1113], ale dokument z 1668 roku dowodzi, że występowały także na obszarze obecnej Suwalszczyzny.

Wykaz stosowanych skrótów

NOB – Abramowicz Zofia, Citko Lidia, Dacewicz Leonarda. 1997-1998. *Słownik historycznych nazw osobowych białostocczyzny (XV-XVII w.)*. T. I-II. Białystok: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu w Białymstoku.

BA – Biryła M.W. 1966-1982. *Biełaruskaja antroponimia*. T. I-III. Mińsk.

MM – Malec Maria. 1994. *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków: Instytut Języka Polskiego.
IPB – Tichoniuk Bazyli. 2000. *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*. Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.
SNP – *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*. 1992. Wydał Kazimierz Rymut. T. II: *C-D*. Kraków: Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego.

Bibliografia

Abramowicz Zofia, Citko Lidia, Dacewicz Leonarda. 1997-1998. *Słownik historycznych nazw osobowych białostocczyzny (XV-XVII w.)*. T. I-II. Białystok: Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu w Białymstoku.

Bednarczuk Leszek. 1992. *Stosunki etnolingwistyczne na obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. Zarys problematyki*. W: *Dzieje Lubelszczyzny*. T. 6. *Między wschodem a zachodem*, cz. 4: *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*. Red. Bartmiński J., M. Łesiów M. Lublin: LTN: 55-74.

Berlińska Anna. 1995. *Elementy wschodniosłowiańskie w antroponimii Tykocina (od XVI do XIX wieku)*. W: *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*. Red. Kondratiuk M. Białystok: Uniwersytet Warszawski. Filia w Białymstoku. Zakład Filologii Wschodniosłowiańskich: 269-278.

Bibliografia onomastyki Białostocczyzny: (1960-1996). 1996. Oprac. Dacewicz L. Białystok: Studio KOM.

Biolik Maria. 2008. *Imiona poddanych Klasztoru Wigierskiego z 1745 roku*. „Prace Językoznawcze" 10: 5-24.

Biolik Maria. 2009a. *Funkcja identyfikacyjna nazw własnych w dobrach kamedułów wigierskich na Suwalszczyźnie w XVII wieku*. W: *Polszczyzna Mazowsza i Podlasia*. T. XIII. *Językowa przeszłość i współczesność Mazowsza i Podlasia*. Łomża: Towarzystwo Kultury Języka Zarząd Główny w Warszawie Oddział TKJ w Łomży: 71-79.

Biolik Maria. 2009b. *Imiona męskie używane w dobrach kamedułów wigierskich na Suwalszczyźnie w XVII wieku*. „Onomastyka" 53: 65-81.

Biryła M.W. 1966–1982. *Biełaruskaja antroponimia*. T. I-III. Mińsk.

Bubak Józef. 1993. *Księga naszych imion*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Dacewicz Leonarda. 2006. *Rola sufiksu -uk w kulturze nazewniczej Podlasia*. W: *Munuscula linguistica in honorem Alexandrae Cieślikowa oblata*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN: 157-162.

Dejna Karol. 1973. *Dialekty polskie*. Wrocław: Ossolineum.

Rembiszewska Dorota, Krystyna. 2015. *Pograniczny charakter antroponimów mieszkańców Wysokiego Mazowieckiego*. W: *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych*. Red. Czyżewski F., Olejnik M., Pihan-Kijasowa A. Lublin-Włodawa: Polihymnia: 265-271.

Falk Knut Olof. 1941. *Wody wigierskie i huciańskie. Studium toponomastyczne II. Źródła rękopiśmienne*. Uppsala.

Gołąbek Anna. 1976. *Uwagi o przyrostkach deminutywnych w gwarach suwalskich*. „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Prace Językoznawcze" 4: 47-49.

Jemielity Witold. 1988. *Zespół pokamedulski w Wigrach*. Łomża: Kuria Diecezjalna.

Kojder Marcin. 2015. *Nazwiska patronimiczne z formantami z podstawowym -k- w inskrypcjach nagrobnych na cmentarzu w Chełmie*. W: *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych*. Red. Czyżewski F., Olejnik M., Pihan-Kijasowa A. Lublin-Włodawa: Polihymnia: 191-199.
Lindert Bronisława. 1976. *Formanty tworzące deminutywa czy hipokorystyka od imion używanych w XV wieku na terenie ziemi hrubieszowskiej*. „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językoznawcze" 4: 83-90.
Malec Maria. 1994. *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków: Instytut Języka Polskiego.
Malec Maria. 2001. *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
Rymut Kazimierz. 2001. *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. T. II: *L-Ż*, Kraków: Exlibris.
Szulowska Wanda. 1992. *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
Tichoniuk Bazyli. 1988. *Antroponimia południowej Białostocczyzny w XVI wieku*. Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Powstańców Śląskich.
Tichoniuk Bazyli. 2000. *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*. Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.
Wiśniewski Jan. 1965. *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVIII wieku*. W: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*. Red. Antoniewicz J. Białystok: PWN: 51-138.
Wolnicz-Pawłowska Ewa, Szulowska Wanda. 1998. *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV-XIX wiek*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
Złotkowski Piotr. 2015. *XVI- i XVII-wieczne antroponimy przedstawicieli warstwy szlacheckiej ziemi bielskiej z formantem -uk, -(cz)uk*. W: *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych*. Red. Czyżewski F., Olejnik M., Pihan-Kijasowa A. Lublin-Włodawa: Polihymnia: 315-327.

Summary

EAST SLAVIC FORMS OF MALE NAMES IN THE DEMESNES DONATED TO THE CAMALDOLESE LOCATED IN WIGRY IN 1668

This article discusses East Slavic male names that were found in a document dated 1668. These names were recorded both in their primary forms and as derivatives. The majority of registered derivatives were created by means of the suffixes: *-uk* and *-ko*. *Iwan* was the most popular name of the East Slavs, but names such as *Wasiel*, *Wasil*, *Wasko*, *Danilo*, *Danielo*, *Fiedor*, *Chwidor*, *Chwiedor*, *Denis*, *Danis* and *Siemion* were also frequently used.

Kontakt z Autorką:
maria.biolik@uwm.edu.pl